

УДК 343.982.34

Веретун Г. С., завідувач сектору Харківського НДЕКЦ МВС
України,
e-mail: AVeretun@ukr.net

НЕРОЗРИВНИЙ ЗВ'ЯЗОК СУДОВОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ

В розслідуванні кримінальних правопорушень далеко не останню роль відіграє судово-дактилоскопічна експертиза. Це обумовлено тим, що сліди дактилоскопічного характеру – це речовий доказ, що найбільш часто вилучається в ході огляду місця події, а також тим, що дактилоскопічна експертиза на відміну від деяких інших дає результат зі 100 % ймовірністю і її результати часто є прямим підтвердженням причетності особи до вчинення певних дій.

Окрім процесуальної дії (експертизи) в галузі дактилоскопії існує ще непроцесуальна – перевірка за дактилоскопічним обліком.

Дактилоскопічний облік дозволяє встановлювати осіб, які залишили сліди рук, визнані в ході дактилоскопічної експертизи придатними для ідентифікації. Перевірка таких слідів передбачена п. 1.6.1. Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС, затвердженої наказом МВС України від 10.09.2009 № 390, яка вказує на те, що після проведення експертних досліджень об'єктів (їх копій, зображень) працівниками, якими вони проводилися, складаються реєстраційні картки, після чого в обов'язковому порядку організовуються їх перевірки за відповідними видами та рівнями криміналістичних обліків експертної служби МВС України [2].

Про позитивні результати перевірки інформуються органи досудового розслідування шляхом надіслання їм повідомлень про встановлені ототожнення. Ця інформація приймається до відома органами досудового розслідування та використовується для з'ясування причетності особи до вчинення злочину. Однак остаточне підтвердження, яке має значення для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні, повинна надавати судова дактилоскопічна експертиза, що має бути призначена за результатами перевірки.

Таким чином, виникає зв'язок обліку з експертизою, де наявність позитивного результату перевірки за обліком тягне за собою вчинення процесуальної дії – призначення судової експертизи.

Існує й зворотня залежність – залежність нормального функціонування обліку від повноти дослідження та обсягу вирішених питань в ході проведення експертизи. З практики функціонування дактилоскопічного обліку відомо, що значна частина слідів рук, вміщених до слідотеки ототожнюється за дактилокартами потерпілих, які раніше були дактилоскопійовані по якихось інших фактах і їх дактилокарти містяться в масиві. Такі випадки даремно виконаної роботи та марно витраченого часу експертів свідчать про те, що в ході проведення судової дактилоскопічної експертизи сліди не були перевірені за дактилокартами осіб, які могли залишити сліди на місці події не у зв'язку із вчиненням злочину (потерпілими, родичами, свідками тощо).

Це виникає через те, що при призначенні дактилоскопічних експертиз слідчі не вважають за необхідне перевіряти сліди рук, визнані придатними для ідентифікації, за відбитками рук зазначених осіб. Лише мала частка судово-дактилоскопічних експертиз, що призначаються ставить завданням перевірку слідів рук за дактилокартами потерпілих, а з прийняттям змін у законодавстві, що стосуються порядку призначення судових експертиз (призначення ухвалою слідчого судді) ця частка стала ще меншою. Також причиною ненадання слідчими дактилокарт потерпілих буває те, що останні відмовляються надавати свої відбитки рук, боючися, можливо, що вони можуть бути використані неправомірно або, що розкриються якісь факти з їх кримінального минулого.

Як наслідок, відбувається засмічення бази даних автоматизованої дактилоскопічної системи (далі – АДІС) слідами рук потерпілих та непричетних осіб.

Відсутня перевірка таких осіб під час експертизи в свою чергу викликає порушення в ході формування дактилоскопічного обліку вимог п. 3.2.1.1 Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України, затвердженої наказом МВС України від 11.09.2001 № 785, яка вказує, що постановці на дактилоскопічний облік підлягають лише сліди рук, які, по-перше, придатні для ідентифікації, по-друге,

перевірені за дактилокартами осіб, що могли залишити сліди на місці події не у зв'язку із вчиненням злочину (потерпілими, родичами, свідками тощо) [1].

Не вносити такі сліди до АДІС і чекати, доки вони будуть перевірені за дактилокартами потерпілих, не можна, оскільки тоді сліди залишаться неперевіреними і буде втрачена своєчасна ідентифікація їх з особою, яка залишила сліди. А кількість слідів рук у базі АДІС буде нищівно мала.

Слідчі, прагнучи з'ясувати, ким залишені сліди рук, вилучені з місця події, а саме для цього вони, власне, і вилучаються, мають надавати для вирішення питань експертизи дактилокарти як осіб, яких перевіряють на причетність, так і осіб, що могли залишити сліди на місці події не у зв'язку із вчиненням злочину (потерпілими, родичами, свідками тощо). Для отримання дактилокарт останніх необхідно доносити до них, що їх дактилокарти, отримані для проведення дактилоскопічної експертизи, не будуть використовуватися для інших цілей, зокрема, для постановки на дактилоскопічний облік, якому вони не підлягають згідно з чинним законодавством, тому перевірятись за іншими слідами не будуть. А ось сліди рук, вилучені з місця події, залишені потерпілими чи свідками, і неперевірені в ході дактилоскопічної експертизи за їх дактилокартами, залишаться в базі АДІС та будуть брати участь у пошуку.

Ефективність функціонування дактилоскопічного обліку залежить від якості слідового матеріалу та якості відбитків в дактилокартах, якими наповнюється база даних АДІС. Слідотека формується, як вже сказано вище, зі слідів рук, визнаних придатними для ідентифікації за результатами висновків експертів та поміщених на реєстраційні картки, а дактилокартотека – з дактилокарт, що надаються підрозділами ГУНП та інших правоохоронних органів.

До речі, сліди рук, визнані придатними для ідентифікації особи, при виконанні дактилоскопічних експертиз будь-якою експертною установою мають бути надані слідчим для перевірки за дактилоскопічним обліком Експертної служби МВС, бо інакше ці сліди втрачають шанс бути своєчасно ідентифікованими з особою, яка їх залишила. Цей обов'язок має лягати на плечі слідчого, який проводить досудове розслідування. Наразі за останні роки карток з такими слідами рук для перевірки за дактилоскопічним обліком Експертної служби МВС не надходило.

Дуже важливим критерієм для внесення їх до АДІС є якість зображень слідів на реєстраційних картках та відбитків в дактилокартах, адже від них безпосередньо залежить вірогідність ототожнення певного сліду та/або певних відбитків чи відтисків рук.

Також немаловажний фактор – кількісний вимір дактилокартотеки, оскільки чим більше варіантів для порівняння, тим більше вірогідність встановлення збігу. Отже з боку керівництва правоохоронних органів мають запроваджуватись заходи щодо контролю за повнотою отримання дактилокарт осіб, що підлягають дактилоскопіюванню, та своєчасного направлення їх для постановки на дактилоскопічний облік, а з боку законодавця доцільно було б розширити коло осіб, що підлягають дактилоскопіюванню (наразі залишаються поза увагою окремі категорії осіб, що підлягають професійному ризику, водії, особи, що перетинають кордон тощо).

Однак є питання, в яких облік з експертизою має працювати окремо. Іноді слідчі, призначаючи експертизи, ставлять питання щодо порівняння слідів рук з відбитками в певній дактилокарті, проте дактилокарту не надають, а натомість зазначають, що дактилокарта міститься у масиві АДІС «Дакто-2000». По-перше, судовий експерт згідно зі ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України не має права самостійно збирати речові докази та порівняльні зразки для проведення дослідження. По-друге, дактилокарти, поміщені до обліку, не мають використовуватися для проведення дактилоскопічних експертиз, оскільки ані працівники НДЕКЦ, приймаючи дактилокарту для постановки на облік, ані слідчий, який використовує дактилокарту з обліку для надання як порівняльного матеріалу для проведення судової дактилоскопічної експертизи, не можуть бути впевненими, що вся зазначена в дактилокарті інформація є достовірною. За інформацію, що міститься в дактилокарті, а це як анкетні дані, так і відбитки пальців та відтиски долонь особи, несе відповідальність працівник, який заповнив дактилокарту. Виключення становить лише необхідність вирішення питань про встановлення тотожності відбитків пальців в дактилокарті з дактилокартотеки та іншої дактилокарті, наприклад, для підтвердження особи, або у разі смерті особи. Тим паче, що для забезпечення підтвердження залишення особою її

слідів на місці події слідчому необхідно дотримуватись норм Кримінального процесуального кодексу, зокрема, щодо допустимості доказів, та отримувати дактилокарту для проведення судової дактилоскопічної експертизи процесуальним шляхом: безпосередньо у тієї особи, яка перевіряється на причетність із складанням відповідних процесуальних документів [3]. Неприпустимо шукати дактилокарту особи, зроблену колись у минулому. Якщо зараз отримати свіжі відбитки пальців рук та відтиски долонь особи фізично неможливо (особа відсутня, у розшуку, у реанімації тощо), то провівши експертизу за наявною в слідотечі дактилокартою, в подальшому доведеться проводити порівняння (також в порядку експертизи) наявної дактилокарти зі знов отриманою в особи, бо без цього не можна стверджувати, що сліди залишила саме ця особа. Навіть у висновку експерти уникають точних стверджень. Грамотний експерт не стане писати у висновку «сліди рук, вилучені на місці події, залишені Івановим Іваном Івановичем» а буде писати «сліди рук, вилучені на місці події, залишені особою, дактилокарта якої заповнена на ім'я Іванов Іван Іванович».

Отже, з огляду на викладене, ми бачимо багато моментів, які перекликаються в процесі вчинення дій, що сприяють розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень. Ці моменти утворюють нерозривний зв'язок проведення судової дактилоскопічної експертизи із функціонуванням дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України, від якого залежить злагоджена робота та плідна співпраця правоохоронних органів, що забезпечує оперативне отримання інформації, необхідної для ефективного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також недопущення притягнення до відповідальності непричетних осіб.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України : наказ МВС України від 11.09.2001 № 785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01>.
2. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС 6 Наказ МВС України від 10.09.2009 № 390 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 № 4651–VI, редакція від 11.01.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

УДК 343.98

Колесник Т. М., наук. співробітник Харківського НДІСЕ

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

Динамічний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, валютного ринку, імплементація відповідних норм міжнародного права та конвергенція правових систем [1] обумовлює інтеграційний рух України до світового економічного й інноваційного простору. Сьогоднішній стан світової комп'ютеризації можна розглядати як суспільне явище, прогресивний етап розвитку людства й негативний стимул, що спровокував появу злочинів у сфері господарської діяльності, предметом яких, серед іншого, є електронні гроші. Із появою оновлених кримінальних правопорушень, пов'язаних із інноваційною складовою суспільства та інформаційними технологіями, нагальним та необхідним стає проведення трансформацій у методиці та підходах до розслідування такого виду злочинів. До того ж, із прийняттям останніх змін до Кримінального процесуального кодексу України, особливого значення набуває реформування існуючих й створення нових методик виявлення та розслідування протиправних діянь з використанням електронних грошей, які належать до злочинів у сфері кредитно-фінансової, банківської й бюджетної національних систем. Реалізація вказаного процесу потребує динамічної адаптації існуючої методології до умов сьогодення, з метою її подальшої апробації, особливо під час проведення слідчих дій.

Загальні положення криміналістичної методики, із фрагментарним розкриттям особливостей розслідування зазначеного виду злочинів, були предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних й закордонних учених, зокрема, таких як Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, В. І. Галаган, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, Р. Л. Степанюк, О. Ю. Татаров, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, О. О. Юхно та ін. Питань розслідування злочинів у

[191]